

Az első világháború, az 1918–1919-es forradalmak és az idegen megszállás hatása a paraszti társadalomra ^[1]

„Városunk lakossága a tíz hosszú és keserves hónapig tartó román megszállás ideje alatt olyan sok oldalról vétetett igénybe és annyi terménye rekviráltatott el erőszakos módon a románok által, hogy a kivetett kontingenst előreláthatólag még megközelítőleg sem lesz képes szolgáltatni, és hogy még az ország mostani nehéz helyzetében is különleges és méltányos elbánásra tarthat számot.” (Hódmezővásárhely polgármesterének levele a közlelmzési miniszterhez, 1920. március 30.)

Bevezető

Háborús évek

Az 1914 nyarán kitört háború leghamarabb és letragikusabb módon a katonai igénybevételén keresztül érintette a magyar parasztságot. Az 1920. évi népszámlálás alkalmával a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal a világháborúban meghaltakról és eltűntekről is adatokat gyűjtött. A felmérés kimutatta, hogy a halottak 70%-a a kereső férfinépesség alig 50%-át kitevő östermelő férfinépességre esett. Közülük is az iskolázatlan mezőgazdasági munkások vesztesége volt a legnagyobb, csaknem a háromszorosa az országos arányszámnak. Az átlagot meghaladta még az építőipar, a közelebről meg nem nevezett napszámosok és a hivatásos katonák veszteséghányada. A háború a harctéri szolgálat alól leginkább mentesített közszolgálat, szabadfoglalkozás és közlekedés köréből követelte a legkisebb áldozatot. A veszteségneveket tekintve népességük számához viszonyítva Békés, Csanád és Csongrád vármegyék általában az élen jártak. Az élmezőnyben feltűnnek még Zala, Hajdú, Jász-Nagykun-Szolnok, Szatmár, Bihar, Szabolcs és Tolna vármegyék, a szintén meghatározóan mezőgazdasági jellegű vidékek. [1]

A bevonulásokról, a felmentésekről és a veszteségekről részletesebb képpel szolgálhatnak a Hódmezővásárhely esetében elvégzett kutatások. [2] A Csongrád megye területén fekvő, önálló törvényhatósági joggal felruházott város lakossága az 1910. évi népszámlálás idején valamivel meghaladta a 62 ezer lelket. A kereső férfiak 73,5%-a a mezőgazdaság köréből került ki. Itt, ahol lényegében nem volt nagybirtok, ezek 55,6%-át az önálló birtokosok és bérlők, illetve segítő családtagjaik adták ki, fele részben a tíz holdon felüli és fele részt az annál kisebb gazdaságokból. A mezőgazdasági munkások részesedése 27,3%, a gazdasági cselédeké 16,7% volt. [3] A háború első éveiben lezajlott nagyarányú bevonulásokkal a város területéről mintegy 10 ezren távoztak a mezőgazdaság köréből. Báró Hazai Samu honvédelmi miniszter [4] – az egyéni szabadságolásokon túlmenően – 1915 nyaráról katonai munkásokot vezényelt a munkáskézre leginkább rászoruló vidékekre, a következő nyártól pedig már arató menetszázadokat is felállítottak. A vásárhelyi rendőrfőkapitány 1916-ban az aratás idejére 1200, a cséplési munkálatokra 600 katonai munkás kiutalása iránt intézkedett, ugyanakkor az egyéni szabadságoltak száma is meghaladta az ezer főt. A munkáshiány enyhítésére emellett a nagyszámú, főként a keleti hadszíntéren ejtett „muszka” hadifogoly munkába állítása kínálkozott. 1917 tavaszán 1222 hadifoglyot írtak össze a város területén, számuk augusztus közepén már 1560 volt. A földjük bemunkálására önerőből képtelen kisgazdaságok bejelentései nyomán a központi rendelettel felállított helyi munkabizottság – hatóságilag megszabott díjazás ellenében – felmentett gazdákat rendelt ki. A kisparaszti gazdaságokban a távol lévő családfele legfeljebb útmutatással szolgálhatott a gazdálkodáshoz, ezek meghatározó szerepet is kaptak a tábori levelezésben, munkaerejének pótlása azonban leginkább az otthon maradt családtagokra hárult. A gazdaságok működését nem kis mértékben az igaerő és a szállítóeszközök katonai célra történt részleges elvonása is megnehezítette. [5]

Tanya népe munkára kiadott orosz hadifogollyal
(Plohn József felvétele – Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ)

A város gazdaságának jellege és helyi jelentőségű igazgatási funkciója csak viszonylag kisszámú hadkötelest juttathatott a közérdek címén biztosított katonai felmentéshez. Az állandó felmentettekről Vásárhelyen 1916-ban összeállított névjegyzéken 573 fő szerepelt: 44%-ban a mezőgazdaság köréből kerültek ki, a többségük önálló gazdálkodó volt. [6]

Szurmay Sándor honvédelmi miniszter [7] 1917 márciusában a felmentések revízióját rendelte el, hogy a háború elhúzóásával „a hadrakelt sereg folytatólagos pótlása” érdekében a legszükségesebb mértékre szorítsa vissza azokat. A vezérlő elv az volt, hogy elsősorban a fiatalabb korosztályokat hívják be, másodsor pedig azokat, akiknek a felmentése régebbi keletű. Arcvonalszolgálatra alkalmas hadköteles a továbbiakban 30 év alatt egyáltalán nem részesülhetett felmentésben. 1918. március és április havában az államvasutaknál szolgálók kivételével az összes 1894–1899. évi születésű felmentettek be kellett vonulnia.

Katonáskodó vásárhelyi legény, ifj. Kontrus Ferenc a szüleivel
(Plohn József felvétele – Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, Hódmezővásárhely)

A városból a háború folyamán valamilyen formában hadiszolgálatra igénybe vett férfiak összlétszáma elérte a 15 ezer főt. Az összlakosságra kivetítve, annak közel egynegyedét kitevő 24%-os katonaaállítás arány magasan fölülte áll a történeti Magyarország 17,5%-os, Ausztriát, Olaszországot és Oroszországot megelőző arányszámának, sőt túlhaladja a nemzetközi összehasonlításban az első helyet elfoglaló Németország 20,4%-os katonaaállítását is.[8]

A korábbi évtizedek történelemszemléletét tükrözi az a megállapítás, hogy az országgyűlésbe ellenzéki képviselőket küldő Viharsarok rebellis magatartását és főként agrárszocialista megmozdulásait a hatalom kíméletlen behívásokkal torolta meg, és ezzel mintegy tudatosan a halálba küldte a számára veszélyes agrártömegeket. A háttérben valójában nagyon is kézenfekvő, egymással szorosan összefüggő katonai és gazdasági érdekek munkáltak. A központi hatalmak hadseregei náluk lényegesen nagyobb létszámú haderővel kerültek szembe, ezért a hadat viselő állam – ha kellett, az alkalmassági mérce manipulálásával – lehetőleg a hadsereg kötelékébe utalta az asszonyi és gyermekmunkával, a hadifoglalt munkába állításával, szükség esetén közérő kirendelésével pótolható napszámosok és földművesek képzetlen tömegeit, valamint a hadiszállításokhoz nem kötődő, az ipar háborús pangásával feleslegessé vált kisiparosokat és ipari munkásságot. A szakmailag képzetlen katonák többnyire a legegyszerűbb fegyvernemhez, a harcoló csapatok gerincét jelentő gyalogsághoz kerültek, amely alkalmazásának módjából adódóan a legnagyobb veszteséghányaddal bírt.

A Hódmezővásárhelyről bevonultatott férfiak mintegy 2800 főnyi áldozatot kényszerültek hozni, vagyis közel minden ötödik katona a háborúban vagy azt követően esett áldozatul a világháborúnak. A város lakosságának 4,5%-át vesztette el, másképp kifejezve minden 22. lakosát. Ez a történeti Magyarország összlakosságára kivetített veszteséghányad 3,2%-nak felelt meg.

A mezőgazdaságból kikerült háborús áldozatok forrásainkban, így a katonai nyilvántartásokban is, rendszerint földművesként szerepelnek. Egyenlő teherviselés mellett az arányok a fentebb ismertetett társadalmi, illetve birtoknagyság szerinti megosztásnak felelhetnek meg. A népi feljegyzések, visszaemlékezések azonban gyakorta sérelmezik, miszerint a módosabb gazdacsaládok számára kijárható volt, hogy alkalmatlanság ürügyén kibújjanak a katonaság alól, vagy legalábbis elkerülik a frontszolgálatot. Az őszirózsás forradalommal felszínre tört népharag azzal vádolta meg a város katonai nyilvántartóját, hogy a tekintélyesebb gazdák fiait itthon tartotta, míg a szegény ember fiát nem engedte még szabadságra sem hazajönni.[9] E sérelmeknek lehetett is alapjuk, a hatóságokhoz intézett folyamodványok ugyanakkor a felmentések szigorú, a gazdaelittel sem kivételező elbírálásáról tanúskodnak. **(Lásd az 1. számú dokumentumot!)**

A gazdaság háborús átállását az állam gazdasági szabályozó szerepének erősítése biztosította. A kormány a készletek feletti kényszergazdálkodást a legkorábban és legteljesebben az alapvető élelmiszercikkekre és a takarmányfélékre építette ki, ami már ekkor szükségszerűen ütközött a mezőgazdasági termelők, a gazdatársadalom érdekeivel. Az évről évre menetrendszerűen visszatérő, és a termények egyre szélesebb körére kiterjedő terményrendeletek a hangsúlyt mindinkább a termények kényszer-igénybevételére helyezték. Az első központilag elrendelt rekvirálás, a gabonafélék és a belőlük előállított lisztkészletek feltárása és igénybevétele 1915. március elején kezdődött el Vásárhelyen. A hivatalos termésstatisztikák és a rekvirálási eredmények összevetéséből kitűnik, hogy a város gabona- és kukoricatermésének alig tizedrésze került csak rekvirálásra. A termelőket valójában a legfontosabb terményeikre vonatkozó ármaximálás érintette érzékenyen, ami „szabad” értékesítéseiket is lényegében a rekvirálásokkal tett egyenértékűvé. Az infláció hatására a maximált ár is évről évre emelkedett, viszont – a szélesre nyílt agrárállomány folytán – közel sem tartott lépést az iparcikkek elszabadult áraival. A kényszergazdálkodás alá vont nyersanyagok, félkész- és késztermékek esetében a hagyományos kereskedelem szerepét bürokratikus úton létrehozott hatalmas központi apparátus vette át. Ennek közvetlen szervei a részvénytársasági formában működő központok voltak. A mezőgazdaság terén mutatkozó konjunktúra kihasználásában korlátozott mezőgazdák jogos féltékenységgel figyelték a gazdasági élet más területein, főként a központoknál kimutatott magas hadinyereségeket, és helyi, valamint országos fórumaikon kifejezésre is juttatták elégedetlenségüket. Sérelmeik erősítették őket azon törekvésükben, hogy terményeiket a lehetőséghez képest kivonják a hatósági igénybevétel alól. Sándor János belügyminiszter[10] 1916 őszén fel is róta Vásárhely polgármesterének, hogy a közlekedés és a gabonaforgalom körül elkövetett visszaélések megfigyelésére szervezett detektívcsoporthoz jelentése szerint a törvényhatóság területén „a terményeket általában előszeretettel rejtegetik és inkább feleltetik az állataikkal, semmint az állam részére közfogyasztásra átadják”. [11] A lokális érdekekkel sokszor homlokegyenest szembenálló rendelkezések következetes érvényesítését azonban maguk a helyi hatóságok sem tekintették szívügyeknek, sőt elnéző magatartásukon túl, esetenként elszabotálni is igyekeztek azok végrehajtását. Az 1917. évi termésből a város élelmezési és vetőmag-szükségletére visszatartható és végül is rekvirált búzamennyiség együttesen is csak mintegy felét adta ki a hivatalosan felbecsült termésnek.

Rekvirált gabona elszállítása
(Plohn József felvétele – Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ)

A hadigazdálkodás keretei között az állattartást is szükségszerűen adminisztratív intézkedések láncolata korlátozta, ez azonban közel sem épült ki olyan teljes körűen, és nem járt olyan mérvű jövedelem-elvonással, amint az a közéleti szempontról először számításba jövő gabonafélék esetében bekövetkezett. Jóságrekvirálásra csak 1917 novemberében szánta rá magát a kormány, amikor azt a fokozódó ellátási nehézségek már elkerülhetlenné tették. A katonai és gazdasági összeomlás küszöbén a presztízsében megingott hatalom a „nemzetfenntartó” mezőgazdaság támogatásának végleges elvesztését elkerülendő, az igénybevétel során a hangsúlyt kezdetben az önkéntes felajánlásokra helyezte. Az országos zsrhiány miatt 1918 márciusában elrendelték a négy darabot vágómarhák kirovás útján való hatósági beszerzését. A rekvirálást 1918 tavaszán Vásárhely területére is kiterjesztették. A szabadforgalmi árak alatt megállapított felterjesztést intézett a miniszterelnökhöz a centralizált sertéshizlálást bevezetni szándékoló rendelet hatálytalanítása végett.[12] Nehezményezték, hogy a tényleges termelő tevékenységért és annak kockázatáért őket megillető haszon egy részét a hízalási rendszer átjuttassa a megítélésük szerint felesleges közvetítők, a profitéhes banktöke kezére. A felzúdulás hatására az illetékesek meghátrálásra kényszerültek.

Az állattenyésztés többi ágazatának árximálásától, mint lényegében szükségtelen és politikailag is célszerűtlen intézkedéstől, az állam már távol tartotta magát. A háború utolsó esztendejében, amikor a katonaság hússzükségletének szabadkézből történő beszerzése szinte már a lehetetlenséggel volt határos, elrendelték a vágómarhák kirovás útján való hatósági beszerzését. A rekvirálást 1918 tavaszán Vásárhely területére is kiterjesztették. A szabadforgalmi árak alatt megállapított átvételi árak teljes eredménytelenségre kárhoztatták az önkéntes felajánlásra tett felhívást, ezért a hatóság ezúttal is az egyéni kivételhez volt kénytelen folyamodni. A vágómarha-rekvirálás által kiváltott országos tiltakozóhullám a reális átvételi árak követelésén túlmenően már mélyebb vizeket is felkavart. (Lásd a 2. számú dokumentumot!)

A város képviselő-testületébe az adózása nagyságrendje alapján bekerülő 120 egyént feltüntető jegyzékek azt mutatják, hogy a háború végére vagyoni és jövedelmi helyzetüket tekintve megnőtt a gazdasági tevékenységet folytatók súlya a közszolgálatot ellátó és a szabadfoglalkozású tisztviselő értelmiség rovására. A gazdasági szférán belül ugyanakkor jelentősen visszaesett a tényleges termelő tevékenységek részesedése. A város gazdasági és társadalmi életében hagyományosan vezető szerepet betöltő földbirtokos réteg a mezőgazdaságot sújtó megszorítások és az időjárási tényezők miatt sem tudta megőrizni korábbi súlyát. A viszonylag szabad mozgásteret élvező jóságforgalmazás ugyanakkor rövid idő alatt nagyobb vagyonokhoz juttatta az állatkereskedelem több, részben földbirtokosból fölavanszált képviselőjét.

Forradalom – proletárdiktatúra – megszállás

Az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom kitörése a hadiszolgálatot teljesített férfiak egy részét már otthon találta. Az év végéig Vásárhelyen 5314 katona jelentkezett leszerelésre. Nem kis részük munkanélküli lett, a mezőgazdasági termelés idényjellege miatt a nagyszámú mezőgazdasági munkás számára nem volt munkaalkalom.

Az áruhiány következtében felszöktek a legszükségesebb élelmiszerek és ruházati cikkek árai. Az 1918 decemberében egybehívott árximáló nagygyűlés megállapította a szabályozás alá még nem került mezőgazdasági termékek, továbbá a ruházati és egyéb ipari cikkek itteni árait. A kiélesedett hangú vitákban az egyes érdekcsoportok: a kereskedők, az iparosok és a gazdák egymást és a magas munkabérekért okolták a magas árakért. Hangot kapott az a háború kiváltotta, sajátos társadalmi feszültség is, amely a hadba vonult és emiatt elszegényedett termelők, valamint az itthon maradt és a háborús konjunktúra révén egész vagyonokra szert tett társaik között keletkezett.[13]

Az élelmiszerügyi miniszter[14] elrendelte, hogy a törvényhatóság biztosítsa ellátatlan lakossága zsr- és szalonnaszükségletét, és azon felül az éhínség előtt álló Budapestnek is juttasson fölőlegéből. A kormánybiztos felhatalmazást kapott a rekvirálásra és a készletek felkutatására. Ő azonban, hogy kímélje a termények árának maximálásával és a terménykivétel eltávolításával amúgy is hátrányos helyzetbe hozott gazdatársadalmat, csupán a felesleges önkéntes felajánlására bocsátott ki felhívást, majd a Budapestre érkezett tisztai karhatalmi kirendeltséget is eltérítette a készletek felkutatásától és lefoglalásától. Az összeírás befejezéséig összesen 810 gazda részéről az előírt nyolc-tíz vagonnyi mennyiség alig egytizedére történt felajánlás.[15]

A szocializmus végcélja, a termelőeszközök társadalmisítása összeegyeztethetetlen volt a birtokos parasztság felfogásával, amely a nemzedékek szorgos munkája révén történő vagyonszerzés és a magántulajdon sérthetlenségét vallotta. A népkormány programjában szereplő földreform és az 1919. februárban elfogadott földtörvény közvetlen fenyegetést nem jelenthetett számukra, mivel az csupán az 500 holdon felüli magán- és a 200 holdon felüli egyházi birtokok kisajátítását mondta ki, azt is kártalanítás ellenében. Vásárhelyen, ahol legalább 10 ezer ember szenvedett földéhségben, az 1918/19 fordulóján megtartott összeíráson 2166-an jelentették be igényüket, háromnegyed részben nincstelen emberek. A várakozáson alul maradó érdeklődésben szerepet játszott a megvalósítás körül még meglévő sok bizonytalanság, az eszközök, a jóságok, a tőke hiánya és a magántulajdon minden formáját elutasító, a szövetkezeti gazdálkodás előnyeit hangoztató szociáldemokrata propaganda. A földtörvény februári elfogadása után Kun Béla kormánybiztos megkérte földművelésügyi államtitkár ismerősét, intézze el Károlyi Mihály hozzájárulásával, hogy a földosztást Pappenheim Szigfridné gróf Károlyi Erzsébet 4200 kat. holdas batidai birtokán kezdjék meg. Nővére földjének felosztását ugyanis Károlyi már korábban jelezte a Nemzeti Tanácsnak.[16] Március közepén megkezdődött az igényjogosultak újbóli összeírása, a parcellázásra azonban már nem maradt idő.

A tanácskormány agrárpolitikájának elsődleges szempontja volt, hogy biztosítsa a termelés folytonosságát. Ehhez általában a háború alatt már bevált kényszerintézkedéseket vették igénybe. Elrendelték a mezőgazdasági gépek, eszközök, anyagok, az igaerő és a bevetetlen területek bejelentését, szigorúan előírták, hogy minden talpalatnyi művelésre való földet azonnal fel kell szántani, és az erre önerőből képtelen gazdaságokba közérőnt megadták ki. Vásárhelyen a Mezőgazdasági Kollégium (amely később Birtokrendező és Termést Biztosító Tanácsnak is nevezte magát), illetve a mezőgazdasági politikai megbízott ezen intézkedések mellett a direktórium jóváhagyásával megállapította a földek haszonbérét, igyekezett gondoskodni a szükséges vetőmagról, rendeletet adott ki a vadvezetők gátjainak felépítéséről és védelméről, stb. Az erőfeszítések ellenére azonban április közepén mintegy kétezer kiscigazda földje még bevetetlenül állt vetőmag és igavonó állat hiánya miatt.

Az élelmiszerek árának radikális maximálása miatt a termelők visszatartották áruikat, de csökkent a termelési kedv is. A direktórium szinte kérlelte a gazdaközönséget, hogy zsr- és szalonnafeleslegét szolgáltatssa be az ellátatlan lakosság szükségleteinek fedezésére, másodsorban pedig Budapest éhező lakossága, főleg ipari és gyári munkásai számára. Az ismételt közreadott felhívások azonban eredménytelenek maradtak, mire a közéleti népbiztos karhatalmi közegeket küldött ki a készletek felkutatására.[17]

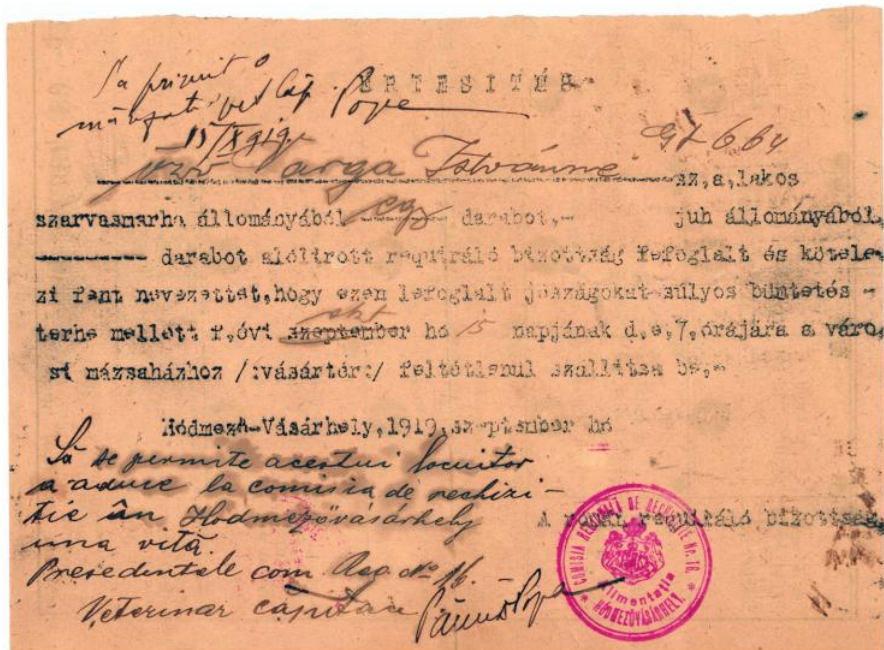
A kormányzótanács földről szóló, április 3-án megjelent XXXVIII. számú rendeletében deklarálta, hogy „Magyarország földje a dolgozók társadalmáé, aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat. Minden közép- és nagybirtok, minden tartozékával [...] megváltás nélkül a proletárállam tulajdonába megy át.” A korábbi földreformtervezet radikálisusan túllépő rendelet ugyanakkor megtiltotta a kisajátított birtokok és felszerelésük szétosztását a parasztság között. Ehelyett kimondta, hogy a köztulajdonba vett földeket szövetkezeti kezelésre a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adják át.[18] A birtokreform előkészítése végett Vásárhelyre kiküldött bizottság újra megkezdte működését. A *Jövő termelés módja* címmel újságcikk jelentette be, hogy a város határában az összes, száz magyar holdat meghaladó közép- és nagybirtokból külön-külön termelőszövetkezetet alakítanak. A Mezőgazdasági Kollégium két tagja meg is jelent a batidai uradalomban,

és közölték az intézővel, hogy az uradalmat minden élő és holt felszerelésével együtt lefoglalják a Tanácsköztársaság részére. A grófi majort az ott dolgozó munkások azzal vették át, hogy a jövőben termelészövetkezeti alapon fognak működni.[19] A földreform megvalósításának ez a módja azonban nem elégítette ki a földéhes parasztságot, így az érthető közönnyel fogadta az elképzeléseket.

Április 25-én a Csanádban észlelt ellenforradalmi mozgalmak megakadályozására a Tanácsköztársaság politikai népbiztosai által Budapestről leküldött különítmény kellett rendkívüli izgalmat a városban. Itt érte utol őket a francia és a román csapatok által veszélyeztetett térség anyagi kiürítését elrendelő körtávirat. Fegyveres járórok az éjszaka folyamán 21 személyt, többségükben földbirtokost, gazdálkodót hurcoltak fel a városházára. Fenyegető hangon faggatták őket ellenforradalmi magatartásukról, vagyonukról, pénzt és értékeket zsaroltak ki tőlük, néhány kivétellel azonban reggelig elengedték őket. Vásárhely kiürítését 27-én délelőtt kezdték meg, a fegyverrel kikövetelt jószágot, élelmiszert, stb. az állomásra hordták ki.[20] A direktórium a Közélelmezési Népbiztossághoz fordult, ahonnan az a távirati válasz érkezett, hogy csupán a nagyobb gazdaságokból, és csak a felesleget: lábas jószágot és gabonát szabad rekvirálni. A direktórium utóbb elhatározta magát a közönséges rablásnak tekintett rekvirálástól, hozzátette azonban, hogy bizonyos okokból szükség volt rá: az újságokon keresztül valósággal könyörögtek a polgároknak, hogy feleslegeiket juttassák el az éhező proletároknak, ugyanakkor volt olyan ház, ahol 50 mázsa búzát, 50 mázsa kukoricát, 120 kg lekvárt, 202 kg szalonnát halmoztak fel.[21]

A román megszállás

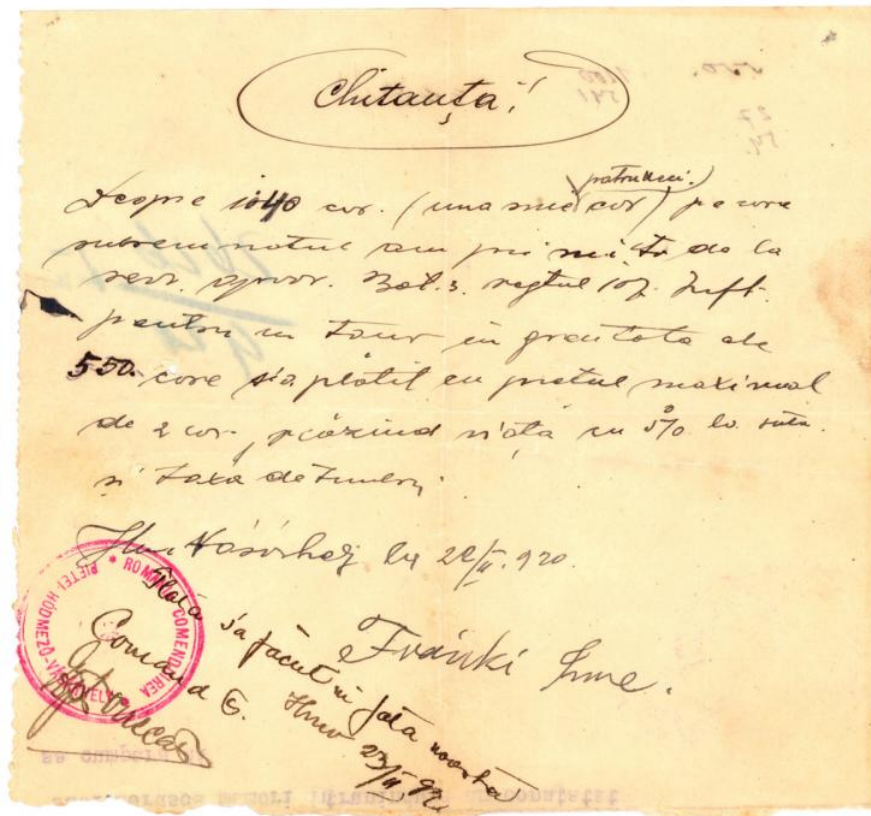
A Magyarországi Tanácsköztársaság ellen indított fegyveres intervenció során a Tisza vonaláig előnyomuló románok 1919. április 29-én vonultak be Hódmezővásárhelyre. Az 1920 márciusáig tartó megszállás idején részben a harci cselekményeknek, nagyobb részt azonban a román katonaság atrocitásainak és a július 25-én elkövetett tömegkivégzésnek[22] összesen 77 polgári személy esett áldozatul. A kioltott emberlételek mellett a megszállás legsúlyosabb terhét a rekvirálások képezték. Ezek elsősorban a termény- és takarmánykészlettel, jószágállománnyal rendelkező gazdatársadalmat érintették.

Felhívás lefoglalt jószág beszállítására
(Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, Hódmezővásárhely)

A román katonai főkörmányzóság az új termésből a város területéről 400 vagon búza és 150 vagon tavaszi gabona (árpa és zab) beszolgáltatását írta elő. A termelők a korábbi 75 koronával szemben mázsánkénti 60 korona térítést kaptak, ugyanakkor a városi tanács határozata alapján a helyi forgalomban 120 koronás ár volt érvényben. A városi tanács, hogy a termelőket mentesítse a katonai rekvirálás zaklatásaitól, s biztosítsa a kivetett mennyiség teljesítését és a lakossági szükségletek kielégítését, a román rendeletek által megállapított fejkvóta és vetömag kivételével a termést teljes egészében lefoglaltak jelentette ki, és elrendelte annak beszállítását a hatósági átvevő helyekre. Búzából sikerült 400 vagonnyit összeszedni. A románok rendőrök vezetésével katonákat rendeltek ki a külterületre, és ezeknek 25 botútás kilátásba helyezésével parancsba adták, hogy a talált tavaszi készletek felét karhatalommal szállítsák be. Ebből a kirótt 150 helyett végül 170 vagonnyit szállítottak el, a gazdák viszont nagyrészt vetömag nélkül maradtak. A párizsi béketárgyalásokon 1919. február 26-án meghatározott, Hódmezővásárhely keleti határrészét is átszelő demarkációs vonal mentén számos tanyából az összes fellelt gabonát erőszakkal elvették, és elvitték Földeák, Majlát és Sámson községekre. A visszaélések miatt a város panasszal élt a román hatóságoknál. (Lásd a 3. számú dokumentumot!)

Váida városkormányzó a debreceni katonai kormányzóság táviratára hivatkozva novemberben válaszul közölte: „a működő hadseregnek élni kell és a szükségeseket adni kell, nem véve figyelembe a kontingentálásokat.”[23] Különösen a hatalmas külterületen szétszórta tanyákon élők szenvedtek a bandákba tömörült román katonák által elkövetett erőszakosságok, fosztogatások, rablások miatt. Semmi foganatja nem volt Mihăescu kormányzó tábornok, a megszállt területek katonai parancsnoka rendeletének sem, amely kimondta, hogy mindennemű foglalás csakis a helyi rekviráló bizottság útján történhet, az összes törvénytelenséget sürgősen jelenteni kell. Szeptemberben a városkormányzó ezredeshez intézett felterjesztésében a város egyéb sérelmei mellett ismételt felszólalt az önkényes rekvirálások miatt.[24]

Rekvirálásról adott elismervény
(Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, Hódmezővásárhely)

A hivatalos adatok szerint Vásárhely területén a románok összesen 37 860 q búzát, 15 400 q árpat, 2468 q zabot és 14 228 q tengeri rekviráltak és szállítottak el. (Lásd a 4. számú dokumentumot!)

A veszteség mértékére utalhat az ismert adat: a város határából 1919-ben összesen 140 ezer q búzát takarítottak be. A jószágállományban kimutatott kár 5182 darab volt, ebből 1254 tenyészállat. A tanács 1921-ben jelezte a Központi Statisztikai Hivatalnak, hogy a bejelentett károk megközelítőleg sem fedik a valóságban okozott károk nagyságát, ezt mutatja az 1918 áprilisában, majd rá két évre megtartott állatösszeírások egybevetése. Az iparban csak az európai híru terménytisztító gépeket előállító, magas fokon gépesített Kalmár-rostagyárat 2,5 millió koronát meghaladó kár érte. Az üzemet 1919 júniusában teljesen leszerelték, a gépeket úgy tépték ki a betonból. Milliós és azt meghaladó veszteség ért még két gőzmalmot. A mezőgazdaságból 27 darab teljes cséplőgép-garnitúrát vittek el. [25]

Az utólagos bejelentések alapján a megszállás alatt a románok által okozott károk mértékét közel 103 millió koronában állapították meg. Ebből a mezőgazdaság kára meghaladta a 71 ezer koronát. A jószágokban okozott kár közel 40 millió korona volt, a szemes terményekben és élelmiszerekben elszenvedett veszteség 16–17 millió, mezőgazdasági gépekben hatmillió, mezőgazdasági felszerelési tárgyakban 4,5 millió korona. A magyar városok közül Budapest, Győr és Debrecen után Hódmezővásárhelyt érte a legsúlyosabb gazdasági veszteség, az egy lakosra eső károkat tekintve pedig a harmadik helyen állt. [26] Ennek összege hozzávetőlegesen megfelelt a hatalmas külterülettel rendelkező, meghatározóan a mezőgazdasági termelésből élő város egy átlagos évben termelt teljes gabonatermési értékének. Nem mutatható ki azonban az a jövőben elmaradt bevétel, amely az elhurcolt termelőeszközök hiányából eredt.

Dokumentumok:

1. Marton Ferencné kérelme katona fia felmentése iránt Hódmezővásárhely, 1917. december 28.

Ó Császári és Apostoli Királyi Felsége IV. Károly Magyar Király Legfelsőbb Kabinetirodájához
Bécs

alattvalói kérelme:

Marton Ferencné hódmezővásárhelyi

V. Károlyi u. 4. sz. a. lakosnak,

melyben jelenleg katonai szolgálatot teljesítő 6 fia közül Miklós fiának felmentéséért esedezik.

Császári és apostoli királyi Felség!

Legkegyelmesebb Uram!

Alattvalói mélységes tisztelettel és alázattal kérem Felségedet, hogy Miklós fiamnak katonai szolgálat alóli felmentését az alábbi indokok alapján elrendelni kegyeskedjék.

Az A, alatti birtoknyilvántartói igazolvány és B, alatti családi értesítő tanúságai szerint Csongrád megyében Hódmezővásárhely város határában férjemmel együtt 89 161/1600 hold területű szántóföldünk van – melyet, minthogy férjem hosszabb idő óta tartó betegeskedése miatt a gazdálkodástól visszavonult, a háború kitéréséig 7 fiúgyermekem kezelt és művelt.

A háború kitérésékor 6 fiam azonnal katonai szolgálatra vonult be, Miklós fiam, a 7-ik pedig 1914. október 3-án katonai szolgálatra szintén alkalmasnak találtott és azonnal be is vonult.

Hét gyermekemnek katonai szolgálatra történt bevonulása után a gazdaság vezetését beteg férjem vette át.

Minthogy férjem magas kora daczára ő maga igyekezett gazdaságunkat a háború kitérőre őta vezetni, holott azelőtt már körülbelül 10 évig nem gazdálkodott, minthogy gyermekei hadba vonulása után az azok sorsa feletti töprengés, György fiunk eleste, Ferencz fiunk orosz fogságba jutása és rokkantként kicserélése, s az a tudat, hogy örökre nyomorék marad, férjemet lelkiileg annyira megtörték, hogy emiatt súlyos természetű elmebetegséget kapott, és a C. alatti szerint [!] gondnokság alá is helyeztetett.

Férjem súlyos betegsége miatt terjedelmes gazdaságunkat nem vezethetvén, Miklós fiamnak katonai szolgálat alóli felmentését kérelmeztem, aki 1917. évi november hó 30-ig bezárólag fel is mentetett, de 1917. december hó 1-jén bevonulni köteles volt.

Minthogy 7 katona fiam közül György már elesett, Ferencz fiam pedig orosz hadifogságból került haza mint rokkant, minthogy ez ideig felmentett Miklós fiam bevonulása után a gazdaság vezetése teljesen reám maradt, melyet én beteg férjem mellett vezetni képtelen vagyok, alattvalói mélységes tisztelettel és alázattal fordulok Felsőged jószágos szívéhez és járulok legmagasabb színe elé és esedezem:

Miszerint Miklós fiamnak katonai szolgálat alóli felmentését elrendelni kegyeskedjék.

Alattvalói hódoló tisztelettel:

Marton Ferencné

A Honvédelmi Miniszter úr 83381/4–1918. számú rendeletével 1918. november 30-ig felmentett.

Az irat jelzete: MNL CsML HL IV–B–1401/b–85/1918. – Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Hódmezővásárhely, Megyei törvényhatóságok, szabad királyi és törvényhatósági jogú városok, Hódmezővásárhely város főispánjának iratai – Eredeti, kézzel írt.

2.

Sopron vármegye kérelme állatrevizálási rendelet sérelmes részeinek megváltoztatása iránt

Sopron, 1918. május 14.

– részlet –

Sopron vármegye törvényhatóságától

6136/1918. szám

Földművelésügyi Miniszter Úr!

Nagyméltóságodnak 63483/III. 4. 1918. számú rendelete, amellyel a katonai vágómarha kivetését és igénylését Sopron vármegyére is kiterjesztette, különösen az átvétel részletes módozataira, az állatok minősítésére és osztályozására, valamint az átvételi árakra vonatkozó részével a vármegye közönségében több irányban mélységes aggodalmat váltott ki.

[...]

De már az átvételi ár megállapításával az állattulajdonosokat ért sérelem sajnos nem a képzelet látomása, hanem olyan eleven valóság, amely ismétlődések esetén nagyon is alkalmas a gazdákat anyagi katasztrófa elé állítani.

A hadseregszállítók által a katonaság részére vásárolt vágómarhák élősúlya után 7.10 K – 7.60 K fizetetik jelenleg kilogrammonként. A vágómarha forgalmi ára pedig 8–12 korona. Ezek ellenében a rendelet 7 ½%-os levonással is 4.40 – 5.80 koronában állapította meg a revizált állatok átvételi árát. Ilyként ezen egy revizálás alkalmával vármegyénk állattartó gazdaközönsége több mint 3 millió korona anyagi kárt szenvedett.

Gazdáink gyermekei az egyre dúló világháborúban a véráldozatból is túl bőven kivették részüket, azért az östermelő osztály illetően egyoldalú és aránytalan megterhelése akkor is indokolatlan és méltánytalan lenne, ha kizárólag nemzeti célokért küzdő, csupán a magyar állam által fenntartandó magyar hadsereg ellátásáról volna szó; de akkor amikor ezáltal a kvótaszertű hozzájárulástól azon Ausztria mentesítetik, amely hivatalos megállapítás szerint a háborús konjunktúrák vagyoni előnyeiben hazánk rovására a kvótát meghaladó arányban részesül, s amely Ausztria ipari fölényének rideg és önző kihasználásával válságos helyzet elé állítja a magyar gazda osztályt is, egyenesen megdöbbentő.

Nem tompítja a sérelem életét ama körülmény sem, hogy az állattulajdonosok rovására olcsós [!] szerzett marhahúsból Budapest lakossága is részesül, mert az ország egyéb részeivel szemben ezáltal támadott egyenlőtlen elbánástól tekintve az ország ellátatlanainak ellátása nem egy társadalmi osztálynak, hanem az egész államnak kötelessége, mint ahogy a külfölddel szemben valutáris vagy rekompenzációs célokból esetleg vállalt terhek megfizetése sem hárítható csupán az östermelőkre.

Az állat- és takarmányforgalmi részvénytársaságnak az állatrevizálás, felhajtás és átadás körül semmi érdemi munkája nincs. Az egész eljárást a bevagonírozásig a közigazgatási hatóságok és állattulajdonosok végzik. A legerélyesebben tiltakoznunk kell tehát az ellen, hogy eme részvénytársaság a vételárból a 3%-os súly levonás révén teljesen indokolatlanul partícipáljon.

A felhajtott állatok osztályozásába beleszólása van ugyan a hatósági állatorvosnak is, azonban a részletes feltételek szerint a döntés minden egyes esetben az átvevő közegek kezében van. Az ezek részéről természetesen megnyilvánuló érdekeltségi elfogultságtól eltekintve, semmi biztosíték nincs arra nézve, hogy azok a kellő szakértelemmel bírnak. A legnyomatékosabban kérünk kell tehát, hogy a jövőben esetleg elrendelendő állatrevizálásnál az átvételi bizottságba legalább 3 szakértő gazda hívassék meg, s hogy az osztályozás tekintetében az ezekkel alakított bizottság többségének véleménye legyen döntően mérvadó.

[...]

Meg kell még említenünk, hogy az állatrevizálásnak általunk panaszolt módja nemcsak az östermelő, hanem a fogyasztó közönségre is sérelmes, mert köztapasztalat szerint nemcsak árszabályozólag nem hat, nemcsak nem fejlesztí vissza, hanem aránytalan mérvben emeli a szabadforgalmi vágómarha árakat, aminek természetes következménye a húсарak még aránytalanabb emelkedése.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Vármegyénk közönsége s különösen annak östermelő osztálya mindenkor a legbensőbb odaadással rötta le tartozását szeretett hazánkkal szemben vér- és vagyonadóban egyaránt és most sem a köteles honfiúi áldozatkészség megcsappanása készített minket sebeink feltárására, hanem a végelmerüléssel küszködőnek életöstöne remélve, hogy végkiáltásunk Nagyméltóságodnál meghallgatásra talál, mert teljesítőképességünk a végsőkéig feszítve van, s félő, hogy további aránytalan megterhelésünk teljes összeroppanásunkat eredményezi.

Sopron vármegye törvényhatósági bizottságának Sopronban 1918. évi május hó 14-én megtartott közgyűléséből.

Hajas Antal

alispán

Az irat jelzete: MNL CsML HL IV-B-1405/b-II-1630/1918-9361/1918 – Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Hódmezővásárhely, Megyei törvényhatóságok, szabad királyi és törvényhatósági jogú városok, Hódmezővásárhely Város Tanácsának iratai – Eredeti, gépeit.

3.

A rekvirálásokkal kapcsolatos sérelmek előterjesztése a román királyi katonaság helyi parancsnokságához
Hódmezővásárhely, 1919. július 8.

Hódmező-Vásárhely t[örvény]h[atóság]i j[jogú] város Polgármesterétől

----/1919. eln

Tekintetes TANÁCS!

A rekvirálásokkal kapcsolatos panaszokat és sérelmeket – a lakosság érdekeinek s jogainak betartása s a rekvirálások rendszerességének elrendelése céljából a román kir. katonaság itteni parancsnokságához az alábbi kérelmet kérem írásban előterjeszteni:

Jelentem mindenekelőtt, hogy az itt részletesen felsorolt sérelmek és kérelmek f. hó 8-án délután 5 és 6 óra között a parancsnokságnak a Tanács tagjai által előzetes bejelentés és kihallgatáskérés után Bauer Albert tolmács útján előadattak.

Ennek az intervenciónak az eredményeként kérem szóbeli előterjesztésünket írásban foglalva sürgősen benyújtani.

Hivatkoznunk kell a város lakosságának azon jogaira is, melyek a rekvirálások ügyében Mardaescú[27] s több Mojsú[28] tábornok urak által kiadott s városunkban is kifüggesztett rendeletekben lefektetett elvek által vannak biztosítva.

Hódmező-Vásárhely th. várost a folyó év április hó utolsó napjai óta a román királyi hadsereg csapatai tartják megszállva. Ezen idő alatt városunkban a csapatok élelmezése, a takarmányműek beszerzése és a különféle élelmi cikkek és gazdasági felszerelések rekvirálása tekintetében a hatóság és a lakosság részéről igen sok panasz merült fel, amelynek orvoslása érdekében a városi Tanács részéről a következő kérelmet bátorkodunk tisztelettel előterjeszteni.

1./ Kegyeskedjék rendelkezni abban a tekintetben, hogy az élelmiszerek, állatok, takarmányműek és a katonaság részére szükséges egyéb tárgyak és eszközök rekvirálásánál a román katonaság által kiadott és hirdetményileg közölt rendelkezéseket a rekvirálásra kirendelt közegek pontosan betartsák és megjelöltessenek azok a cikkek, amelyek a katonai eltartás, illetve élelmezés céljából szükségesek, s megjelöltessenek a politikai rekvirálások alá kerülő tárgyak, mivel e téren a lakosság teljes bizonytalanságban van.

2./ A rekvirált dolgok maximális áron szereztessenek be és azok árai az átvétellel egyidejűleg készpénzzel fizetessék ki.

3./ Azoknak az élelmiszereknek, állatoknak és egyebeknek árai, amelyek maximálva nincsenek, vegyes bizottság által állapíttassanak meg és a megállapított árak az átvétellel egyidejűleg szintén készpénzben fizetessenek ki.

4./ A város külterületén portyázó román katonai járőrök mellé egy-egy rendőr beosztása engedessék meg, mert a legtöbb esetben a magyarul nem tudó román katona a lakossággal magát megértetni nem tudja, ez pedig számtalan esetben visszaélésre ad alkalmat.

5./ A város nagyterjedésű külterületén napról-napra fordulnak elő esetek, hogy román katonák fegyverrel jelennek meg a tanyai lakosoknál s minden igazolvány előmutatása nélkül élelmiszereket, tyúkot, csirkét, tojást, szalonnát, szappant, stb. és ruhaneműeket rekvirálnak aránytalanul csekély ellenértékért, igen gyakran minden ellenérték nélkül. Több helyen érkezésüket lövöldözéssel jelzik, megrettenik a gazdát és háza népet, hogy valamiképpen még ellenmondással se akadályozhassa meg erőszakosságukat.

A helyi román katonai parancsnokságnak van ugyan olyan rendelkezése, hogy az ilyen erőszakoskodó, jogtalanul rekviráló katonákat cselekvésükben a lakosság megakadályozza, de ezen rendelkezés végrehajtása lehetetlenné van téve az által, hogy a külterületen, ahol körülbelül 7000 tanya van, s ahol a nyári időben 20 – 25 000 egyén tartózkodik és lakik, a helyi hatóságnak rendőri közege nincsen, mivel a román katonai parancsnokság intézkedése folytán a külterületen eddig közbiztonsági szolgálatot teljesített csendőrök bevonattak és a város területéről elszállítottak.

A külterületi lakosság az ilyen és ehhez hasonló sérelmes eljárástól az által lenne mentesíthető, ha a román katonai járőrök mellé egy-egy rendőr osztátnék be, s így a járőrök a lakosságnál minden esetben rendőri közeggel együtt jelenhetnének meg.

Ezzel kapcsolatban, amennyiben kívánja a Parancsnokság – a lakosság részéről a rendőrkapitányi hivatalhoz érkezett panaszok alapján konkrét eseteket is jelenthetnének be.

A városi Tanáccsal közöltetett a román rekviráló bizottságnak azon észrevétele, hogy a lakosság a jószágállomány bemutatására és elővezetésére kiadott intézkedéseket nem pontosan teljesítette. Véleményünk szerint ez a körülmény arra vezethető vissza, hogy a lakosság ez ideig értékes jószágáért, gabonájáért pénzt nem kapott, holott némelyektől 20–30.000 kor. értékű jószág elrekviráltatott.

Legyen szabad ez alkalommal a nagytekintetű Parancsnokság előtt rámutatnunk arra, hogy szerintünk ezen szabálytalan eljárások a lakosság körében érthető elkeseredést szültek, egyesek jószágállományuktól csaknem teljesen megfosztottak és a jószágállományt pótolni nem lehet, szigorítja továbbá a rekvirálást, hogy igen sok esetben a szegény embereknek egyetlen tehenüket, vagy lovukat vitték el, holott azok képezték az illetők egyedüli megélhetési eszközét.

Egyik legnagyobb nehézség a rekvirálásnál, hogy nincs megállapítva a beszolgáltatandó kontingens, míg ha megvolna, a hatóság megfelelő idő alatt azt kivethet és biztosítaná, hogy a rekvirálás tökéletesebb és pontosabb volna. Ez kívánatos és szükséges volna úgy a lakosság nyugalma, mint a rekvirálás sikeres végrehajtása érdekében.

Mindeneknél fogva kéri a v. Tanács a parancsnokságot, hogy a további elkeseredés és panaszok megelőzése érdekében az eddig eljárás megváltoztatása és a fentiek szerint előterjesztett kérelmeink értelmében való orvoslása iránt intézkedni kegyeskedjék.

Végül, még arra is kérjük a Parancsnokságot, hogy a már eddig is elrekvirált lábasjószágok és gabona értékének sürgős kifizetését elrendelni kegyeskedjék.

Nagytekintetű Parancsnokság!

Az itt felsorolt panaszok sürgős orvoslása a város lakosságának nyugalma és a hatóság működésének támogatása érdekében kívánatos lévén, azokat azon tiszteletteljes kéréssel terjesztjük elő, hogy annak mielőbbi és eredményes elintézése érdekében mielőbb rendelkezni méltóztassék, ha azonban ezen kérelmünk egyes részei nem tartoznának szorosan a Parancsnokság hatáskörébe, úgy kérjük, miszerint kérelmünket az illetékes felsőbb parancsnoksághoz pártoló javaslattal támogatva – felterjeszteni méltóztassék.

Hódmező-Vásárhely, 1919. július hó 8.

h. polgármester

4.

Hódmezővásárhely polgármesterének levele a megszállás alatti rekvirálások mértékéről

Hódmezővásárhely, 1920. március 30.

– részlet –

Hódmező-Vásárhely th. város Polgármesterétől
1035/1920. eln. sz.

Nagyméltóságú Közélelmezési Miniszter Úr!

A Gabonagyűjtés Országos Kormánybiztosa 6449. sz. távirati rendelete szerint a Hódmezővásárhely th. város által közcélokra beszolgáltatandó termény mennyiségét Ötszáz /:500:/ vagon búzában, rozsban és árpában és Háromszáz /:300:/ vagon tengeriben és zabban állapította meg s közölte, hogy ha ezen kontingens 1920. április hó 15-ig biztosítva nem lenne, az esetben hatósági igénybevételhez lesz kénytelen fordulni.

[...]

Városunk lakossága a tíz hosszú és keserves hónapig tartó román megszállás ideje alatt olyan sok oldalról vétetett igénybe és annyi terménye rekviráltatott el erőszakos módon a románok által, hogy a kivetett kontingenst előreláthatólag még megközelítőleg sem lesz képes szolgáltatni, és hogy még az ország mostani nehéz helyzetében is különleges és méltányos elbánásra tarthat számot.

[...]

A nagyszabedű román kormányzótanács[29] megbízottja annak idején az 1919. évi gabonatermésből városunktól 400 vagon búza és 150 vagon árpa beszállítását követelte. Ennek ellenére az ismételten ide érkezett rekviráló századok és más különítmények összesen átvettek és elszállítottak 435 vagon búzát és 176 árpát és zabot. Később kivetettek a városra 451 vagon tengerit és abból elszállítottak 151 vagon. Az egyes parancsnokságok engedélyt adtak a szabadságra eltávozó oláh katonáknak arra, hogy néhány mázsa búzát vagy tengerit magukkal vihessenek, az úgynevezett demarkációs vonalon túl levő területeken erdélyi kereskedők nagymennyiségű tengerit vásároltak és azt a hatóság tudta és a város érintése nélkül egyenesen elszállították, a csapatok úgy helyben, mint a vidékről ide érkezett kiküldöttek csapat élelmezésre abrakakormányból saját kezdeményezésükből önkényesen a határ minden részében rekviráltak. Hogy ezen önkényes rekvirálásokról a maguk részére látszat szerinti jogalapot teremtsenek, a lakosság fejkvótáját havi 15 kg-ról 10 kg búzára szállították le és az így, szerintük feleslegesnek mutakozó készletet vették el. Tavaszkiakból még az úgynevezett hivatalos rekvirálás során sem hagyták meg a szokás szerinti minimális szükségletet, mégis később ezen készleteknek is erőszakosan elvették felét, sok helyen a harmadát, majd később más alkalommal az előbb meghagyott fele rész vetőmagnak ismét elvitték a felét, sőt sok helyen az egész készletet, úgyannyira, hogy sok gazdának vetőmaga sem maradt...

A románok a rekvirált gabonaműveikért fehérhátú bankjegyekben[30] fizettek, azonban olyan csekély összeget, hogy azzal a mostani rendkívüli viszonyok között a termelők kiadásait megközelítőleg sem tudják fedezni. Hogy csak néhány tételt említsek fel: métermázsánként a búzáért fizettek 80 koronát, árpáért 80 és zabért 55 koronát, csöves tengeriért 50 és 65 koronát. A termelők azonban a rekvirált gabonáért részükre járó összegekből ez ideig csak 20%-ot kaphattak kézhez, miután a fehérhátú bankjegyek a megszállás miatt kékpénzre becserélhetők nem voltak.

A hivatalosan elrekvirált és hivatalos statisztikai adatokkal dokumentálható gabona és tengeri mennyiségen kívül nagy mennyiséget tesz ki a rablásszerűen, erőszakos módon összeszedett gabona és tengeri készletek mennyisége is. Az ilyen módon elszállított készletek mennyisége egész pontosan meg nem határozható, de bizonyossággal mondhatjuk, hogy a hivatalosan elrekvirált készleteknek legalább 50%-ára tehető.

Nem hagyható figyelmen kívül azon körülmény sem, hogy a megszállás ideje alatt a csempészek igen nagy mennyiségű gabonát szállítottak el a város területéről. A közeli városokban 800-1000 koronát fizettek egy mázsa búzáért, ilyen árak mellett azután, mivel a csempészek busás összegű pénzek ellenében a legtöbbször a megszálló katonaság részéről hivatalos támogatásban is részesültek, olyan nagy arányokban folyt román hivatalos segédkezés mellett a csempészet, hogy az ezen úton kiszállított gabona az 1919. évi termés jelentékeny hányadát képezi.

Később körülbelül a kivonulás előtt egy hónappal megszigorították ugyan a zárlatot, de az ennek következtében a csempészekről elkobzott nagymennyiségű gabonát és lisztet a hatóság tudta nélkül elszállították.

A románok a város belterületét és a külső határ mintegy 2/3-ad részét f. évi március hó 2-án ürítették ki, amikor is az általuk felállított úgynevezett vámvonalra vonultak vissza. A külső határ egy harmad része és pedig az a határrész, amelyhez az 1919. évi gabonatermés szempontjából éppen a legjobb termőterület is tartozik egész f. évi március hó 29-ig volt román megszállás alatt. Ez alatt a négy heti idő alatt a határ ezen részén nemcsak élő jószágai és egyéb értékei legnagyobb részétől fosztott meg a lakosság, hanem a legtöbb helyen vetőmag készlete, sőt saját házi szükséglete nagyobb részétől is...

[...]

Mély tisztelettel kérem, hogy ezen előterjesztésemben foglaltakat figyelembe venni, a városunkra kivetett 500 vagon gabona kontingenst a fenti előadottak tekintettel leszállítani és a szállítási prémiumot az 1920. évi április hó 1-e után beszolgáltatandó készletek után is megállapítani méltóztatassék.

Hódmező-Vásárhely, 1920. március hó 30.

Soós István
polgármester

Az irat jelzete: MNL CsML HL IV-B-1401/b-46/1920 – Eredeti, gépelt.

[1] Magyar Statisztikai Szemle, 1927/7. 630–632.

[2] MAKÓ IMRE: *Életünket és vérünket! Az első világháború hódmezővásárhelyi áldozatai*. Hódmezővásárhely, 2004.

[3] A magyar korona országainak 1910. évi népszámlálása. II. 48. kötet. Bp., 1983.

[4] Hazai Samu (1851–1942): honvéd vezérezredes, felsőházi tag, 1910–1917 között honvédelmi miniszter.

[5] MAKÓ IMRE: *Vásárhely a világháborúban (1914–1918)*. *Hódmezővásárhely története II*. Hódmezővásárhely, 1993. 880–882.

[6] Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Hódmezővásárhely (a továbbiakban: MNL CSMLH) Hódmezővásárhely város főispánjának iratai (a továbbiakban: Főisp. ir.) 10/1918.

[7] Szurmay Sándor (1860–1945): magyar királyi honvédtiszt, gyalogsági tábornok, 1917–1918-ban honvédelmi miniszter, 1941-től vezérezredes.

[8] *Magyar Statisztikai Szemle*, 1927/7. 625.

[9] MNL CsML HL Hódmezővásárhely Városi Polgármesteri Hivatalának iratai II. 924/1937.

[10] Sándor János (1860–1922):

[11] MNL CsML HL Hódmezővásárhely város polgármesterének iratai V. 448/1916.–6253/1916.

[12] MNL CsML HL Hódmezővásárhely Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, Közgyűlési jegyzőkönyv 138/1918.

[13] MNL CsML HL Főisp. ir. 118, 320, 484/1918.; *Magyar Nemzetőr*, 1918. dec. 20.; *Vásárhelyi Reggeli Újság*, 1918. dec. 31.

[14] Nagy Ferenc (1880–1937): jogász, Miskolc polgármestere, főispánja, 1918–1919-ben Károlyi Mihály kormányának tárca nélküli élelmészügyi minisztere.

[15] MNL CsML HL Főisp. ir. 361, 525/1919. ; *Vásárhelyi Reggeli Újság*, 1919. febr. 12., 28., márc. 9.; *Magyar Nemzetőr*, 1919. jan. 28.

[16] MNL CsML HL Főisp. ir. 491/1919.; *Vásárhelyi Reggeli Újság*, 1918. nov. 17., 1919. márc. 5., 8.; *Magyar Nemzetőr*, 1919. jan. 17., márc. 1.; *Vásárhelyi Munkás Újság*, 1919. jan. 26.

[17] MNL CsML HL A Hódmezővásárhelyi Direktórium iratai. 334/1919.; *Vásárhelyi Vörös Újság*, 1919. ápr. 9.; *Vásárhelyi Proletár*, 1919. ápr. 13.

[18] ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a 20. században*. Bp., 2000. 124.

[19] *Vásárhelyi Proletár*, 1919. ápr. 13., 15., 18.; *Vásárhelyi Vörös Újság*, 1919. ápr. 20.

[20] MNL CsML HL Hódmezővásárhely Város Tanácsának iratai (a továbbiakban: Tan. ir.) II. 30/1920

[21] *Vásárhelyi Vörös Újság*, 1919. ápr. 29.

[22] A Tiszán 1919. július 20-án átkelt Vörös Hadsereg elől Hódmezővásárhelyről kivonult románok másnap este hatalmas erővel tértek vissza, és kiszorították a vörösöket a városból. Egy Berényi László nevű, román hadnagy egyenruhában járó volt magyar tiszt helyettes – a helyi román katonai parancsnokságtól rendelkezésére bocsátott fegyveres segédlettel – több tucat lakost fogott össze, állítólag azért, mert a román katonákra fegyvert fogtak, vagy amiért kommunisták voltak. A városháza pincéjébe zárt és kegyetlenül összevert foglyokat július 25-én kihajították a Kutasi útfélen lévő tanyába, és minden előzetes kihallgatás és ítélet nélkül legépfegyverezték őket. A bosszút és megfélemlítést szolgáló tömegmészárlásnak 46 vásárhelyi polgár és 10, az itteni harcokban elfogott vöröskatoná esett áldozatul. MAKÓ: *Életünket és vérünket!*... 47.

[23] MNL CsML HL Hódmezővásárhely város polgármesterének iratai V. 60/1920.–685/1920., 364/1919.–4630/1919.

[24] MNL CsML HL Tan. ir. II. 4225/1919.; *Vásárhelyi Reggeli Újság*, *Magyar Nemzetőr*, 1919. szept. 14.

[25] MNL CsML HL Tan. ir. II. 1520, 2867/1919.

[26] LAKY DEZSŐ: *Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai*. Bp., 1923.

[27] Mărdărescu, Gheorghe (1866–1938): román tábornok, 1919 áprilisától az Erdélyi Csapatok és a Déli Hadseregcsoport parancsnoka. Fontos szerepe volt Erdély, továbbá Magyarország nagy részének katonai megszállásában. 1922–1926 között román honvédelmi miniszter.

[28] Moșoiu, Traian (1868–1932): román tábornok. 1918. december – 1919. április között az Erdélyi Csapatok, majd áprilistól az Északi Hadseregcsoport parancsnokaként fontos szerepe volt Erdély, majd Magyarország nagy részének katonai megszállásában. 1919. szeptember végétől a román csapatok által megszállt Budapest kormányzója.

[29] A Romániához csatolt Erdély, Bánság és Partium román kormányzótanácsa 1918. december 2-án Nagyszebenben kezdte meg működését. A román csapatok által megszállt országrész ideiglenes kormányzati teendőit látta el, és az államhatalom-váltás közigazgatási irányítója volt.

[30] Az Osztrák–Magyar Bank által 1918. október végén forgalomba hozott új bankjegyek a gyorsabb előállíthatóság végett csak az egyik oldalon voltak nyomtatva.

Címkék:

[első világháború](#) ^[7]

[forradalom](#) ^[8]

[paraszttság](#) ^[9]

[rekvírálás](#) ^[10]

[mezőgazdaság](#) ^[11]

[román megszállás](#) ^[12]

Kiadás: 19. évfolyam (2019) 5. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/az-első-világhaboru-az-1918-1919-es-forradalmak-es-az-idegen-megszallas-hatasa-a-paraszi>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/az-első-világhaboru-az-1918-1919-es-forradalmak-es-az-idegen-megszallas-hatasa-a-paraszi>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/paraszi_tarsadalom_2.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/paraszi_tarsadalom_1.jpg

[4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/paraszi_tarsadalom_3.jpg

[5] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/paraszi_tarsadalom_4.jpg

[6] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/paraszi_tarsadalom_5.jpg

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/első-világhaboru>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/forradalom>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/parasztstag>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/rekviralas>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mezogazdasag>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/roman-megszallas>